

ΚΛΕΙΩ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΔΙΣ ΤΟΥ

ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΛΕΙΨΙΑΙ.

Τόμος Δ'.
ΑΡΙΘΜ. 13 (85).

Συνδρομή άρχομένη από 1. Ιανουαρίου και 1. Ιουλίου εκαάτου έτους, εξαμήνου μόνον και προπληρωτέα: Πανταχού φράγκ. χρ. 10 η μάγκ. 8.

ΕΤΟΣ Δ.
τη 1/13. Ιουλίου 1888.

ΕΘΝΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ.

υπό ΑΓΗΣΙΑ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ.

I.

Τὴν διὰ τῶν δύο αὐτῶν λέξεων νοουμένην καλλιτεχνικήν ἐκδήλωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἑνὸς λαοῦ δὲν θ' ἀναζητήσωμεν ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι· τ' ἀόριστα, παραμορφωμένα καὶ δυσδιάκριτα ἴχνη, τὰ ὁποῖα γενναῖαι ἀλλ' ἀτυχεῖς ἀπόπειραι κατώρθωσαν μέχρι τοῦδε ὡς τοιαύτην τιὰ ἐκδήλωσιν ν' ἀποτυπώσωσιν ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ βραχέος κοινωνικοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἀπαθῶς καὶ σωφρόνως ἐταζόμενα ἄγουσι μόνον ἡμᾶς ν' ἀντιμετωπίσωμεν ἀπροκαταλήπτως τὸ ζήτημα, ἂν ἦναι δυνατόν νὰ υπάξῃ καὶ τίνι τρόπῳ θὰ δημοσοργηθῇ Ἐθνικὸν Ἑλληνικὸν Θέατρον.

Τὸ θέμα εἶναι ἀπειρον, οὐδ' ἀξιοῦμεν ἐν τῇ βραχεΐᾳ ταύτῃ μελέτη νὰ περιλάβωμεν αὐτὸ ὀλόκληρον· ἀκροθιγῶς μόνον θὰ ἐξετάσωμεν τὰ περιφανέστερα αὐτοῦ σημεῖα, ὡς καὶ ἄλλοι μέχρι τοῦδε ἐπράξαν ὑπὸ μίαν ἢ ἄλλην φάσιν τὸ ζήτημα πραγματευόμενοι· συνέβη μάλιστα

ΚΛΕΙΩ. ΤΟΜΟΣ Δ'.

ἐκ τούτων τις τὴν μίαν αὐτὴν ἢ τὴν ἄλλην φάσιν νὰ ἐκλάβῃ ὡς τὴν γενικὴν τοῦ ζητήματος ὄψιν, τὰς ἐπὶ μέρει κρίσεις καὶ τὰς γνώμας καὶ τὰ ἐκ τούτων συμπεράσματα ἐφαρμόζων ἐπὶ τοῦ ὅλου, καὶ τὴν ἐπίτευξιν στοιχείων τινῶν τοῦ πολυσυνθέτου ἔργου ἀποδεχόμενος ὡς πλήρωμα αὐτοῦ.

Συγκριτικώτερον ἐπιλαμβανόμενοι τοῦ ζητήματος ἀποφαινόμεθα ὅτι αἱ κύριαι φάσεις ὑφ' ἃς δεόν νὰ ἐξετασθῇ τοῦτό εἰσι τρεῖς· τὸ Θέατρον ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔννοιαν, ὡς οἰκοδομήματος· τὸ Θέατρον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς σκηνῆς, τῶν ἡθοιοικῶν, καὶ τὸ Θέατρον ὑπὸ τὴν φιλολογικὴν ἔννοιαν τῶν δραματικῶν προϊόντων. Δὲν ἐλλείπουσιν οἱ ἐν ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων φάσεων καθορῶντες ὀλόκληρον τὸ δημιούργημα τὸ προσδοκώμενον ἀλλ' οὐκέτι ἀναθρῶσκον ἀπὸ τοῦ κυκεῶνος τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς κοινωνίας· διὰ τοὺς μὲν τὸ Ἑλληνικὸν Θέατρον ἐμπροσπεῖται ὑπὸ τοῦ περικόμψου οἰκοδομήματος ὕπερ, ἐν Ἀθήναις μετὰ μα-

Ο ΠΡΙΝΚΨ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΣ. Διάδοχος τῆς Γερμανίας.

κράς ὠδῖνας, συνετέλεσεν ἡ ἐλευθεριότης τοῦ κ. Συγγροῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἡ φιλομουσία ἄλλου ὁμογενοῦς προσέφερε διὰ τοῦ Βασιλέως ἡμισυ ἑκατομμύριον· διὰ τοὺς δὲ τὸ Ἑθνικὸν Θεάτρον, ἡ Ἑλληνικὴ Σκηνὴ ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τοὺς γνωστοτέρους δύο ἢ τρεῖς αὐτολεγομένους Ἑλληνικοὺς θιάσους, τοὺς ἐν ὑπαίθρῳ ἢ ὑπὸ παραπήγματα, ἐν κηρυγμένη ἔχθρότητι πρὸς τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν καλαισθησίαν, ἑλληνιστὶ δῆθεν ἐπιδεικνύοντας τὸ τερατουργήματα ἢ τὰ ἐστρεβλωμένα καὶ παραμεμορφωμένα παραφράσματα τῆς ξένης θεατρικῆς παραγωγῆς· καὶ παρ' ἄλλων ἀκόμη τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρον ἡ γένεσις προσδοκᾶται καὶ ἐπισπεύδεται διὰ τῶν ὁσημέραι πολλαπλασιαζομένων ποιητικῶν καὶ δραματικῶν ἀγώνων ἀφ' ὧν ἐκάστοτε ἐκθρῶσκουσι τῆς δραματικῆς ἡμῶν φιλολογίας τὰ νεκροτόκια, περιβαλλόμενα τὴν δάφνην τὴν ματαίαν καὶ τὸ οὐ μάταιον χιλιόδραχμον.

Ὁμολογητέον ὅτι ὅλη αὕτη ἡ πραγματικότης ἡ οὕτω συγκεχυμένως καὶ ἀορίστως καὶ μονομερῶς καὶ ἔστιν ὅτε ἀκρίτως ἐρμηνεύουσα τὴν ἰδανικὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρον, ὑπόκειται πτωχῇ καὶ πενιχρᾷ λίαν καὶ ἀκαταλόγιστος, βεβαιούσα τὴν ἀρχικὴν ἡμῶν ἰδέαν ὅτι ἡ πραγματώσις τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ παρὰ τῆ ἡμετέρα κοινωνία ἔσται δημιουργία ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ τῶν θεμελίων, δημιουργία τῆς ὁποίας δέον ἴσως νὰ προηγηθῇ ἡ ἀποκήρυξις καὶ καταρῥίψις τῆς ὑφισταμένης πενιχρᾶς πραγματικότητος.

II.

Τὸ θέατρον τοῦ κ. Συγγροῦ μέλλει νὰ ἐγκαινισθῇ διὰ παραστάσεως Γαλλικοῦ Vaudeville· καὶ τὰ ἐγκαινία δηλοῦσι τὸν προορισμὸν του· οὐδὲ δύναται τις νὰ μεμφθῇ τῷ κ. Συγγρῷ, ἂν ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ ἐκλογή τοῦ θεάματος, ἔτι τὴν ἄλλως τε δυσνόητον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ φιλογένειαν θυσιάζει τῇ κρατούσῃ καλαισθησίᾳ· οὐδεὶς θεατρικὸς θιάσος δύναται εὐσχήμως νὰ παρουσιασθῇ πρὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ νέου περικαλλοῦς θεάτρον, ἂν μὴ ἦ ξένος· Γαλλικὸς ἢ Ἰταλικὸς μελοδραματικὸς ἀδιάρθορον. Ἀποκτῶσι λοιπὸν αἱ Ἀθηναὶ θεάτρον οὐδὲν ἔχον τὸ ἐθνικόν, οὐδὲν τὸ Ἑλληνικόν, οὐδὲ τοὺς θεατὰς αὐτούς, μεταμορφωμένους κατὰ τὴν παράστασιν εἰς περίεργον ἀλλὰ σικχαντὸν συρφετὸν ἐξ ἀνιαρῶν ξενογλώσσων ἀφ' ἑνὸς καὶ βαρβαροφῶνων ἡλιθίων ἀφ' ἐτέρου. Ἐχαράχθησαν τὰ σχέδια καὶ ἀρχεται ὁσονούπω ἡ ἀνέγερσις ἐτέρου θεάτρον ἐν Ἀθήναις, τῇ διὰ τοῦ Βασιλέως φιλογενεῖ χορηγία τοῦ κ. Πάλλη· τοῦτο προῦρισται διὰ τὴν παράστασιν ἰδίᾳ δραματικῶν Ἑλληνικῶν ἔργων· ἀπ' αὐτοῦ προσδοκᾶται ἡ γένεσις τῆς Ἑλληνικῆς σκηνῆς, καθ' ὅτι προσιωνίζεται ὡς Ἑθνικὸν ὅλως καθιδρυμα μέλλον ν' ἀναδείξῃ καὶ ἡθοποιούς καὶ ἔργα θεατρικὰ ἐν γένει. Γένοιτο.

Ἰπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην τοῦ θεατρικοῦ ζητήματος, τὴν τῶν οἰκοδομῶν, τί ἄλλο κατέχει ἡ Ἑλλάς; Καὶ λέγοντες Ἑλλάς ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ ἐννοοῦμεν τὰς Ἀθῆνας, ἐν αἷς συγκεντροῦται καὶ συμφέρεται ὁ πνευματικὸς καὶ κοινωνικὸς ἐν γένει βίος τοῦ ἔθνους ὁλοκλήρου· τί ἄλλο λοιπὸν ὑπὸ τὴν ἐποψιν αὐτὴν ἀποτελεῖ τὴν θεατρικὴν περιουσίαν τῆς παρ' ἡμῖν κοινωνίας; Ἰδοὺ αὕτη ἐν ὄλῳ· τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ θεάτρον Μπούκουρα, ἐν οἷς ἀνακεφαλαιοῦται ἀπὸ ἡμίσεος σχεδὸν αἰῶνος ἡ πενιχρὰ ἀλλ' οὐ πάντῃ ἀδοξὸς ἱστορία τῶν πρώτων θεατρικῶν πειραμάτων καὶ ἀγώνων τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων· πειραμάτων καὶ ἀγώνων οἱ ὅποιοι μέχρι τοῦδε ὡς ἀφετηρία μόνον δέον νὰ θεωρηθῶσι τοῦ προσδο-

κωμένου ἔργου. Τὸ θέατρον Συγγροῦ, τὸ ἔτοιμον ἤδη ὅπως ξενίσῃ ξενόφωνον καὶ ἥμισυ προσήκουσαν τῷ Ἑλληνικῷ ἦθει Τέχνην· ἡ ἐλπίς τοῦ ἀνεγερθησομένου Ἑθνικοῦ Θεάτρον· καὶ παρὰ τὰς τρεῖς ταύτας παραστάσεις τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλληνικῆς Σκηνῆς, τὰ τῆδε ἀκείσε μυρμηκιῶντα προσωρινὰ ὑπαίθρια σκηνώματα ἢ παραπήγματα, ἐφ' ὧν παρὰ τὰς κοινὰς ἀπότινος καὶ ἐνδημούσας ἐξωτικὰς κορδακιστρίας, τερατουργοῦσιν οἱ Κωστάκηδες καὶ ὑπὸ ἀκαταλήπτους μεταμφιέσεις σολοικίζοντες ἀντιπαρέρχονται οἱ συνήθεις ἡθοποιοὶ τῶν γνωστῶν Ἑθνικῶν θιάσων.

III.

Τὴν προδιαγραφείσαν ἀκολουθοῦντες τάξιν θὰ ἐξετάσωμεν τὴν δευτέραν φάσιν τοῦ θεατρικοῦ ζητήματος, τοὺς ὑφισταμένους αὐτοὺς Ἑλληνικοὺς θιάσους καὶ ὅτι σχετικὸν τούτοις μόνῃ ἡ ἰδιωτικὴ μέχρι τοῦδε πρωτοβουλία ἐνήργησε καὶ κατώρθωσεν.

Ἡ δικαιοσύνη ἐπιβάλλει ἡμῖν ἐκ τῶν προτέρων νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ σύμφυρμα αὐτὸ τὸ ἐκ προσώπων ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, ὅπερ συνήθως ἀποκαλοῦμεν Ἑλληνικὴν σκηνήν, ἡ ἀδριστες αὐτὴ χίμαιρα ἔχει τοὺς λάτρεις αὐτῆς τοὺς εἰλικρινεῖς, ἔχει τοὺς μάρτυράς της ἂν ὄχι καὶ ἥρωας· ὁ Σοῦτσος καὶ ὁ Σίσυφος, οἱ Ταβουλάραι καὶ ὁ Λεκατσᾶς τυγχάνουσιν οἱ γνωστότεροι ἐξ αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ προκείμενον τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρον καὶ ἐθνικὸν ζήτημα ἐπιβάλλει ἡμῖν ὅπως ἐν πάσῃ εἰλικρινείᾳ καὶ φιλαληθείᾳ ἀποφανθῶμεν καὶ περὶ πραγμάτων καὶ περὶ προσώπων· δι' ὃ οὐδὲ ὅλως δισταζόμεν ἐκφέροντες τὴν γενικὴν αὐτὴν κρίσιν· ὅτι ἐξ ὅλων τῶν κατὰ καιροὺς καὶ μέχρι τῆς σήμερον αὐτοκαλουμένων Ἑλλήνων ἡθοποιῶν, οὐδεὶς ἔτι ἀνεφάνη ἄξιος τοῦ ὀνόματος δι' ὃ κοινῶς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, μεταξὺ πάντων τῶν περὶ τὰς καλὰς τέχνας ἀσχολουμένων, οἱ ἡθοποιοὶ ἰδίᾳ διακρίνονται· τοῦ ἀπλοῦ ὀνόματος καλλιτέχνης — artiste.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι artistes διὰ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἰταλοὺς μάλιστα εἶναι καὶ οἱ clowns τῶν ἵπποδρομιῶν καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἀφανεῖς καὶ παράτονοι αἰοδοὶ τῶν χορῶν τῶν μελοδραμάτων· καὶ ὅτι τῆς λέξεως τοιαύτη γίνεται κατάχρησις, ὥστε καὶ τεχνῖται — artisans — ν' ἀντιποιῶνται αὐτῆς, καλλιτέχνηται αὐτοκαλούμενοι· καὶ ὅμως αὐτὸ τοῦτο τὸ φαινόμενον, ἐν Ἰταλίᾳ ἰδίως παρατηρούμενον, καὶ λίαν κοινὰς καὶ εὐχερεῖς μαρτυροῦν τὰς καλλιτεχνικὰς ἀξιώσεις, πᾶν ἄλλο σημαίνει παρ' ἑλλειψιν ἢ κατὰπτωσιν καλαισθησίας παρὰ τῇ κοινωνίᾳ αὐτῇ, ἐν ἣ ὁ παντὸς εἶδους artisti καλλιτέχνηται αὐτόκλητοι ἢ αὐτοποίητοι ἐπιπολάζουσιν· παρ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι βαθειὰ τις συναίσθησις καὶ κοινωνικὴ εὐσυνειδησία συγκρατεῖ ἡμᾶς καὶ περιέπει δειλῶς ἔχοντας πρὸς τὸ ἐπίθετον αὐτὸ ὅπερ σπανίως ἀπονέμομεν ἢ ἀντιποιούμεθα· καλλιτέχνης. Τὸ διπλοῦν τοῦτο καὶ ὅλως ἀντίθετον φαινόμενον θὰ πειραθῶμεν δια μικρᾶς παρεκβάσεως νὰ καταστήσωμεν καταληπτότερον καθ' ὅτι φρονοῦμεν ὅτι ἐπ' αὐτοῦ κυρίως ἐρείδεται τὸ ἰδίᾳ θεατρικὸν παρ' ἡμῖν ζήτημα.

Ἡ Λατινικὴ λέξις ars ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρετή· δι' αὐτῆς δὲ πάντες οἱ λαοὶ ὧν ἡ γλῶσσα ἀπὸ τῆς Λατινικῆς ἀποβῆει, ἰδίᾳ δ' οἱ Ἰταλοὶ διὰ τῆς arte ἐντελέστατα ἐκφράζουσιν ὅτι ἡμεῖς διὰ τῶν λέξεων τέχνη — καλλιτεχνία. Ἡ τέχνη ἐν τῇ διαγωγῇ τῆς Ἑλληνικῆς διανοίας ἀπομένει, οὕτως εἰπεῖν, ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς ὕλης· ἐννοεῖται εὐκρινέστερον καὶ κυριολεκτικώτερον ἢ τέχνη τοῦ

γλύπτου παρά η τέχνη τοῦ ῥήτορος ἢ τοῦ ῥαψωδοῦ· ἢ δὲ καλλιτεχνία οὐκ ἔναρως περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν κυρίως ποιήσιν· ἐνῶς ἢ ἄρτε, ἢ λέξις αὐτὴ ἢ ἐνέχουσα τὴν ῥίζαν τοῦ ἡμετέρου ἄριστος, ἐκφράζει οὐ μόνον ὅτι ἡ Τέχνη παρ' Ἕλλησιν, τὸ σύνολον ἐκείνων τῶν μέσων ἢ τρόπων δι' ὧν ἡ ἰδέα μεταβάλλεται, αἰσθητὴ καθισταμένη, εἰς τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν δημιουργίαν τὴν διακρινομένην ἀπὸ τῆς θεωπλάστου ἢ αὐτοπλάστου φύσεως, πᾶν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν Τέχνην, τὴν Ποίησιν, τὴν Καλλιτεχνίαν.

Ἡ Ἄρτε, αὐτὴ, κατὰ τὸ Ἱταλικὸν ἦθος καὶ τὴν χρῆσιν, ἀδελφώνει τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν τυπογράφον, τὸν ἐν κομφῷ τεύχει ἀνατυποῦντα τὰ θεῖα ἐκεῖνα ἔπη, τὸν Φειδίαν καὶ τὸν γυφοχύτην τὸν ἐπεξεργαζόμενον ἀφομοιώματα τῆς κεφαλῆς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τὸν Bellini καὶ τὸν ἀπὸ βραχνοῦ βιολίου σπαρακτικῶς ἀποσπῶντα τὰς μελωδίας τῆς Νόρμας μουσικόν, τὸν Σχίλλερ καὶ τὸν ἠθοποιὸν τὸν ὑποδύμενον τὸ πρόσωπον τοῦ Τέλλου· ὅλοι αὐτοὶ εἶναι artisti, λειτουργοὶ τῆς θρησκείας τῆς ἀπορρέουσας ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπινου αὐτὸ σύμπαν τὸ ἐκφραζόμενον διὰ τῆς λέξεως ἄρτε.

Ὅποτενα καὶ τῆς θρησκείας αὐτῆς εἶναι τὸ θέατρον, οἱ Ἱταλοὶ οὐδεμίαν σχεδὸν διάκρισιν ποιοῦνται μεταξὺ τῶν ἐν αὐτῷ λειτουργούντων· ποιητῆς καὶ ἠθοποιῶς συγχέονται καὶ συνταυτίζονται· ὁ Γουσταῦος Μόδενας συμπληροῖ τὸν Ἀλφιέρη· τὸν Σαίξπηρ ὁ Σαλβίνης· ἢ Βεργινία Μαρίνη τὸν Κόσσαν. Ὅταν τὸ ἔστρον τῶν δύο τούτων δημιουργῶν στοιχείων τοῦ θεάτρου ὑπολείπεται τοῦ ἄλλου, ἢ ποιητικῆ αὐτῆ ἐκδήλωσις δὲν εἶναι τελεία· δηλαδὴ δὲν εἶναι καλλιτεχνικῆς ἐφικτῆ. Ἡ τοιαύτη σημασία τοῦ ἠθοποιῶς δὲν κατενοήθη μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν τὸ τοιοῦτο ἔργον μετερχομένων· καὶ διὰ τοῦτο ἀνευδοκίμως ἤδη ἀπεφάνθημεν ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν ἐγένετο ἄξιος τοῦ ὀνόματος καλλιτέχνης, τοῦ ὑποῦν ἐν τῇ Ἕλληνικῇ δὲν ἀποτολμῶμεν νὰ ποιήσωμεν χρῆσιν ἢ ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτοῦ ἐνοσίᾳ.

Ἐἶπον δὲν ἀποτολμῶμεν· ἀλλ' ἴσως δικαιότερα ὑὰ ἦν ἢ ἐκφρασις δὲν εἴμεθα συνειδημένοι διότι τοσοῦτο τυγχάνει γυμνῆ καὶ ἀμόρφωτος ὑπὸ καλαισθητικῆν ἐποψίν ἢ ἡμετέρα κοινωνία, ὥστε οὐδὲ πρὸς αὐτὸ τὰ ὀνόματα ἐξωκειώθημεν ἔτι. Πικρὰ ἢ ἀλήθεια αὐτῆ· ἀλλ' ἀλήθεια ἐξηγοῦσα πλεῖστα ὅσα ἠθικὰ φαινόμενα τοῦ παρ' ἡμῖν βίου.

Ἐλλείπει ἔτι ἐν Ἑλλάδι ὁ χῶρος, τὸ περιέχον, ὁ ἀήρ, ἢ ἀτμοσφαῖρα ἢ καλαισθητικῆ. Ἐκεῖ, ὅθεν ὁ Παρθενών, ὁ ἀνυπέρβλητος μαρμαρίνος ὕμνος τῆς ἀνθρωπότητος, ἐκπέμπει εἰσέτι τὴν λάμψιν του, τὴν ἀνθρωπότητα φωτίζων καὶ ἡμερῶν καὶ ἐνθουσιάζων, ἐκεῖ ἐν τῇ χώρᾳ εἰς ἣν ἢ ὑψίστη ἀριστοτέχνης ἢ φύσις, ἐπεδαψίλευσεν ἀφειδίως καὶ μετὰ μοναδικῆς στοργῆς, τὰς εὐκρινεστέρας καὶ ἀρμονικωτέρας γραμμάς τῆς καὶ τὰ πλουσιώτερα τοῦ ὀκρίβαντός τῆς χροίματα, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, εἰς ὃν ἢ ἱστορία του καὶ ἢ μοῖρα ἀφ' ἑνός, τὰ στοιχεῖα ἀφ' ὧν ἀπορρέει ἢ φυσικῆ του ζωῆ ἀφ' ἑτέρου, ἐδωρήσαντο χαρακτῆρα μειλίχιον, καρδίαν ἀπαλήν, ψυχὴν ἐνθουον, ὅστις λαλεῖ τὴν γλυκυτέραν καὶ πλουσιωτέραν τῆς γῆς γλῶσσαν καὶ κατέχει, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος του, τὸν τελειότερον καὶ εὐρύτερον ἰδανικὸν κόσμον ὃν φαντασία ποιητοῦ ἐν ὑπέρφρονι πῆσσει ἐτόλμησέ ποτε νὰ συλλάβῃ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὡς εἰ διετέλει δοῦλος ἔτι καὶ ἄξιος, τὸ καλλιτεχνικὸν αἰσθημα ἀν μὴ ἔλλειπῃ ἐντελῶς, τυγχάνει ὅμως σπάνιον μόνον χάρισμα προνομιούχου τινὸς ἀτομικότητος, καὶ ἢ Τέχνην, νεναρκωμένη πῆσσει. Ἐν Ἱταλίᾳ, ἢς τὸν λαὸν οὐδεὶς ποτέ, καὶ μάλιστα Ἕλληνα, θὰ ζηλεύσῃ, ἢ Τέχνην ἐγένετο δημοκρατικῆ, καὶ κατελθοῦσα εἰς

τὰς τριόδους δὲν ἐξέπεσεν, ὄχι, ἀλλ' ἐν καιροῖς χαλεποῖς διὰ τὴν χώραν αὐτὴν, ἐξημέρωσεν, ἐπαιδαγωγῆσεν, ἀνεκουφίσεν, ἐμόρφωσε τοὺς ὄχλους τῆς καὶ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῶν ἀναπτύξει ἐπετεύχθη διὰ τῆς Τέχνης· σήμερον οἱ μέχρι τῆς χυδῆς, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἔτι δεκαετηρίδας μετ' ἡμᾶς, δοῦλοι οὗτοι, δοῦλοι τυραννίας δεινότερας τῆς ἐθνικῆς, προπορεύονται ἡμῶν ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν ἣ μετ' ἑαυτῶν ἔφερον τὰ πρὸ τεσσάρων αἰῶνων ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων διωρηθέντα αὐτοῖς καλλιτεχνικὰ ἐφόδια.

Ἐν κοινωνίᾳ, παρὰ τῇ ὁποίᾳ τὸ καλλιτεχνικὸν αἰσθημα ἔλλειπει ἢ ἀτελέστατα ἔτι ὑφίσταται, παντός μὲν καλλιτέχνου ἢ ἀναδειξίς, ἀν μὴ ἀποτελέσῃ φαινόμενον ἠθικῆς ἀνωμαλίας, δὲν δύναται ἢ νὰ κριθῇ ὡς τεκμήριον τῆς ἐξ ἴσου καὶ ἐν γένει παρὰ τῇ κοινωνίᾳ αὐτῇ ἀναπτυσσομένης καλαισθησίας· ἰδίᾳ δὲ ἢ ἀναδειξίς καλλιτεχνῶν τοῦ θεάτρου, ἠθοποιῶν καὶ συγγραφέων, δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἀληθὲς μέτρον τῆς ὅλης καλλιτεχνικῆς ἀναπτύξεως, ὡς ἢ σύγχρονος ἐπιδείξις ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν μέσων ὧν διατίθησιν ἢ κοινωνία αὐτῆ, διότι τὸ θέατρον, ἢ τελειοτάτη καὶ πολυσύνθετος αὐτῆ καλλιτεχνικῆ ἐκδήλωσις, περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῇ πᾶσαν τὴν Τέχνην καὶ τὴν Ποίησιν. Ἡ αἴγλη τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου λαμπροτάτη ἐξήστραψε καθ' ἣν ἐποχὴν ἢ Ἀκρόπολις διὰ τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Ἰκτινοῦ μετεβάλλετο εἰς ἀθάνατον τῆς Τέχνης βίωμον καὶ αἱ Ἀθηναίαι περὶ αὐτόν, μαρμαῖρον ἀριστούργημα, ἠπλοῦντο αἰκούμενα ὑπὸ λαοῦ ἐνθουῶν ὃν αἱ Μοῦσαι εἶχον γαλουχήσῃ. Ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἢ ἀποδωκίμουσα τὰ μαῦρα μεσαιωνικὸ νύφη Ἑλληνικῆ πνοῆ τῆς Ἀναγεννήσεως ἀνεβρίπιζε τὴν δαιμόνιον τοῦ Σαίξπηρ μεγαλοφυίαν ἀναδειχθέντος ἐν μέσῳ τῆς σχετικῆς καλαισθητικῆς ἀτμοσφαίρας ἣν περὶ ἑαυτὴν ἐδημιούργει ἢ φιλοτέχνης Ἐλισάβετ· ὁ δὲ αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καθ' ὃν πᾶσα ἢ Καλλιτεχνία ἀνεύαλλε περιδύξως ἐν Γαλλίᾳ, ἀνεδεικνυε τὸν Κορνῆλιον τὸν Ἰακίναν καὶ τὸν ὑπατον Μολιέρον καὶ ἠδραίου διὰ παντός τὰς βάσεις τοῦ μέχρι σήμερον πρωτεύοντος ἐν τῷ κόσμῳ Γαλλικοῦ θεάτρου.

Ὅποια ἢ παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ κοινωνίᾳ καλλιτεχνικῆ ἀναπτύξις; Δὲν ἔχομεν ζωγράφους, δὲν ἔχομεν γλύπτας οὐδὲ ἀρχιτέκτονας οὐδὲ ποιητὰς ἐν γένει· καὶ ἀν τις ἐξ αὐτῶν εἰς τι καλλιτεχνικὸν τῆς Ἑσπερίας κέντρον μορφωθείς ἐπάνεκαμψεν εἰς τὴν πατρίδα, ἔλλειψει ἀέρος, ἔλλειψει χώρου καλαισθητικοῦ ἀσφυκτικῆ ἢ ἐσβέσθη τέλεον· ἰδοῦ ὁ Λύτρας καὶ ὁ Φιλιππότης, ἵνα δύο μόνον ὑποδείξωμεν. Πῶς εἶναι δυνατόν παρ' αὐτοὺς τοὺς ἀνυπάρκτους ἢ μαραινομένους καὶ ἐκλειπόντας καλλιτέχνας ν' ἀναπτύχθωσι καλλιτέχνας τοῦ θεάτρου, ἠθοποιοὶ καὶ δραματοῦργοι; Διότι τὴν γένεσιν καὶ τελειοποίησιν καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ θεωροῦμεν ἀναπόσπαστον καὶ δι' ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τελοῦμεν· οἱ μέγιστοι μάλιστα δραματοῦργοι ὑπῆρξαν αὐτοὶ αὐτοὶ καὶ ἀπαράμιλλοι ἠθοποιοί· ὁ Ἀριστοφάνης ὁ Σαίξπηρ ὁ Μολιέρος.

Πῶς εἶναι δυνατόν οἱ κκ. Ταβουλάρης Λεκατσῆς κλπ. νὰ λέγονται Ἕλληνες ἠθοποιοί, νὰ προκηρύττωσιν ἑαυτοὺς ἐργάτας καὶ πρωτοστάτας τοῦ Ἑθνικοῦ θεάτρου, αὐτοὶ οἱ οὐδέποτε συντελέσαντες εἰς τὴν ἔστω καὶ μετρίαν ἀλλ' ἔλληνοπρεπῆ διδασκαλίαν ἑνός κἀν Ἑλληνικοῦ ἔργου, ἀλλὰ παρανοήσαντες μάλιστα ἐνίοτε καὶ καταρρίψαντες τοιαῦτα, ἀρκοῦμενοι δὲ εἰς τὴν ἀνεύθυνον, ἐλευθέραν, ἀχαλίνωτον μάλλον, αὐτοσχέδιον πάντοτε καὶ ἀκαταλόγιστον διδασκαλίαν τῶν *Πειρατῶν* τοῦ *Ῥισχελι* καὶ τοῦ *Ῥακουλλέκου*;

202^α
203

Η ΕΛΠΙΣ.

Είκων τοῦ R. v. Bodenhausen.

Λευκὴ καὶ ἀγγελόπρῶσιπη παρθένα ἄντροπαλὴ
Περιπατεῖ τὴν ἀνοιξί 'εὐ μνήματ' ἀνθισμένα,
Κι' ὡς νὰ προσμένῃ κάτι τί, κι' ὡς νὰ παρκαλῆ,
Κρατεῖ τὰ χέρια τῆς ψηλά 'στὸν οὐρανὸ ἀπλωμένα.
Θαμπώθηκ' ἀπ' τὴν ἐμμορφία τὴν ὥρα ποῦ τὴν εἶδα:
— Λευκὴ παρθένα, πῶς σὲ λέν;
„Μὲν λέν με λέν Ἐλπίδα!“

IV.

Και τὴν Ἰταλίαν ἀπασχολεῖ κατ' αὐτὰς καὶ ἀπὸ πολ-
λοῦ τὸ ζήτημα τοῦ Ἑθνικοῦ αὐτῆς θεάτρου· καὶ ἕως οἱ
Ἰταλοὶ κατέχουσι θεατρικὴν περιουσίαν ἢ ὅποια παραβαλλο-
μένη πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν ὡς τοιαύτην θεωρουμένην τυγχάνει
πακτωλὸς πρὸς εὐάριθμα μόνον κερμάτια· καὶ αὐτοὺς ἀπα-
σχολεῖ τὸ ζήτημα τῆς μορφώσεως ἠθοποιῶν καὶ ἔχουσι τὸν
Σαλβίνην αὐτοί, τὸν μέγαν τραγικὸν καλλιτέχνην, ὁ ὁποῖος
ὑπερβάλλον τὰ ὅρια τοῦ θεάτρου τῆς πατρίδος του ὀρθοῦ-
ται ὡς γίγας ἐπὶ παντὸς θεάτρου, ἔχουσι τὸν Ρόσσην καὶ
ἄλλους ὧν τὰ ὀνόματα περιβάλλει Ἑὐρωπαϊκὴ εὐκλεία· καὶ
ἐκτὸς αὐτῶν ἔτι οἱ ἀριστοὶ ἠθοποιοὶ πλεονάζουσιν ἐν Ἰταλίᾳ·
ὁ Ζώλας ἀναγνωρίζει αὐτοὺς ἐν γένει ἀνωτέρους τῶν Γάλλων·
ἐκ τῶν τούτων θὰ ὑποδειξώμεν ἕνα μόνον, ὃν καὶ προσωπι-
κῶς ἐγνωρίσαμεν καὶ ὁ ὁποῖος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ
τύπος τοῦ Ἰταλοῦ ἠθοποιοῦ· εἶναι οὗτος ὁ Κιμμανελ· ἡ
καλλιτεχνικὴ αὐτοῦ μόρφωσις καὶ ἀγωγή ἐξέπληξαν ἡμᾶς
ὅταν τὸ πρῶτον ἐγνωρίσαμεν αὐτόν. Ὡραῖος τὸ σῶμα καὶ

τὴν μορφήν διηνεκῶς μεριμνᾷ περὶ τῆς εὐμελείας του διὰ
τῆς γυμναστικῆς καὶ τῶν ἀσκήσεων· αἱ ἐπὶ τῆς σκηνῆς στά-
σεις του, ὅταν μάλιστα ὑποδύεται πρόσωπα κλασσικῶν δρα-
μάτων, εἶναι καλαισθητικῶς ἀπαραμίλλοι, καὶ κατὰ πᾶσαν
στιγμὴν δύναται τις νὰ φωτογραφῆσιν αὐτὸν ἐν ἀβιάστῳ φυ-
σικῇ, ἀμέμπτῳ στάσει ὄραίου ἀγάλματος· αἱ ποικίλαι καλλι-
τεχνικαὶ καὶ φιλολογικαὶ αὐτοῦ γνώσεις διὰ τοιαύτης κριτικῆς
ὀξύτητος ἔχουσι προικίσει τὸ πνεῦμά του, ὥστε ἡ ὑπ' αὐτοῦ
αἰσθητικὴ ἀνάλυσις τῶν δραματικῶν χαρακτήρων τυγχάνει
αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν σπουδαιότατη κριτικὴ ἐργασία. Οἱ στίχοι
τοῦ Δάντου ἀπεκαλύφθησαν πρὸ τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἐν
ὄλῃ αὐτῶν τῇ δεινῇ μεγαλειότητι ὅταν τοὺς ἠκούσαμεν ὑπ'
αὐτοῦ ἀπαγγελλομένους· καὶ μία φράσις τοῦ Ἄμλετ, ἣτις
ἀπαρατήρητος εἶχε σχεδὸν διαλάθει τὴν ἡμετέραν προσοχὴν,
ἀνεξίτηλως ἐχαράχθη ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν ἀπὸ τινος ἐσπέρας
καθ' ἣν ὑπὸ τοῦ Κιμμανελ ἀπὸ σκηνῆς ἀπαγγελλομένη
ἔκαμε τοὺς θεατὰς ν' ἀναπηδήσωσιν ἐπὶ τῶν ἐδωλίων των
ὠχροὶ καὶ ῥιγούντες, ὡς ἡμεῖς.

(ἔπειτα συνέχεια.)

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΡΑΜΑΣΙ ΤΟΥ ΣΑΙΞΠΗΡΟΥ ΚΑΙ ΕΝ Τῷ ΠΟΙΗΜΑΤΙ ΤΟΥ ΔΑΝΤΕ

ὑπὸ

G. Chiarini.

I.

Δὲν ἐπεθύμουν νὰ ἀπατηθῶσιν οἱ ἀναγνώσται ἐκ τῆς
ἐπιγραφῆς τῆς πραγματείας ταύτης καὶ νὰ νομίσωσιν ὅτι
ἐξήτάσα πάντας, ἢ τοῦλάχιστον τοὺς κυριωτέρους τύπους
τῶν γυναικῶν, οὓς ἐδημιούργησαν ὁ Σαιξπήρος καὶ ὁ Ἄλι-
γιέρης, ὁ μὲν ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐν τῇ *Θείᾳ*
Κωμῳδίᾳ, ὅπως συγκρίνω τὴν δύναμιν ἑκατέρου τῶν ποιη-
τῶν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν γυναικείων χαρακτήρων. Πρὸς
μελέτην τοῦ λαμπροῦ τούτου θέματος, καὶ ἂν ἠσθάνομην
ἐν ἑαυτῷ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ ἐπιληθῶ αὐ-
τοῦ, μύλις θὰ ἤρκει ὀλόκληρον βιβλίον. Ἐκτὸς δὲ τούτου
ἡ μελέτη αὕτη, εἰ καὶ μονομερῶς (ἀνευ δηλ. συγκρίσεως καὶ
ἀντιπαραθέσεως ἀμφοτέρων τῶν ποιητῶν πρὸς ἀλλήλους),
ἐγένετο ἤδη μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ, μάλιστα ἐπὶ τοῦ
Ἄγγλου ποιητοῦ, ὑπὸ πολλῶν διασήμων συγγραφέων.

Εἶνε σχεδὸν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι οἱ σπουδαιότε-
ροι σχολιασταὶ καὶ ἐξηγηταὶ τοῦ Σαιξπήρου, ἄγγλοι, γερμα-
νοὶ, γάλλοι, ὀμιλοῦσι μᾶλλον ἢ ἦττον διεξοδικῶς περὶ τῶν
χαρακτήρων τῶν ἐν τοῖς δράμασι τοῦ ποιητοῦ τούτου γυναι-
κῶν. Ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀναφέρωμεν ἐκ τῶν νεωτέρων καὶ
γνωστοτέρων, μετὰξὺ τῶν Ἄγγλων τὸν Coleridge, τὸν Haz-
litt, τὸν Lloyd, τὸν Hudson, τὸν Dowden, μετὰξὺ τῶν Γερ-
μανῶν τὸν Schlegel, τὸν Oülfriehon καὶ τὸν Γερβίνον, μετὰξὺ
τῶν Γάλλων τὸν Francois, Victor Hugo, Chasles, Montegut,
Mézières.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἔργων τῶν μνημονευθέντων τούτων καὶ
ἄλλων πολλῶν παραλειφθέντων ἐξηγητῶν καὶ σχολιαστῶν,
γενικῶν ἢ μερικῶν, τῶν δραμάτων τοῦ Ἄγγλου ποιητοῦ,
ὑπάρχουσι καὶ εἰδικαὶ περὶ τῶν γυναικῶν τοῦ Σαιξπήρου
ἀξιολογώταται πραγματεῖαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχω ἀρυσθῆ
πολλὰ διὰ τὸ παρὸν μου μελέτημα. Ἀναφέρωμεν ἐκ τούτων
τὸ ἔργον τῆς κυρίας Jameson: *Αἱ ἡρώιδες τοῦ Σαιξπήρου*
(Shakespeare's Heroines; London 1886), τὸ ὁποῖον ὁ σοφὸς

τοῦ Σαιξπήρου ἐρμηνευτῆς Turnivall ὀνομάζει ἐνθουσιῶδες
καὶ ὄραϊον· οἷσαύτως τὸ ἔργον ἐτέρας τινος Κυρίας, τῆς
περιφήρου ἠθοποιοῦ Lady Martin: *περὶ τινῶν γυναικείων*
χαρακτήρων τοῦ Σαιξπήρου (On some of Shakespeare's
female Characters; Edinburgh and London 1887)· ὑπάρχει
πρὸς τούτους νεωστὶ ἐκδοθεῖσα ὄραιότατη μελέτη τοῦ Dowden:
Βίαιων τῶν γυναικῶν τοῦ Σαιξπήρου (Shakespeare's Por-
traiture of Women, in Dowden: Transcripts and Studies;
London 1888)· ὑπάρχει τὸ βιβλίον τοῦ Heine: *κόραι καὶ*
γυναῖκες τοῦ Σαιξπήρου (Shakespeare's Mädchen und Frauen,
in Heine's Werke; Hamburg, Hoffmann und Campe, 1868;
dritter Band)· ὑπάρχει ἐπὶ τέλος τὸ βιβλίον τοῦ Thümmel,
χαρακτήρες τοῦ Σαιξπήρου (Shakespeare's Character, Halle
1887, zweite Auflage).

Περὶ τῶν γυναικῶν τῆς *Θείας Κωμῳδίας* τοῦ Δάντε
ὑπάρχουσι σημειώσεις, ὀλίγαι μὲν ἀλλὰ πολύτιμοι, πρὸ πάν-
των ἱστορικαί, τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν. Εἰδικὰς ἐργασίας
περὶ τοῦ θέματος τούτου δὲν γνωρίζω ἄλλας ἐκτὸς τοῦ
συγγράμματος τοῦ Molino Colombini: αἱ γυναῖκες τοῦ ποιή-
ματος τοῦ Δάντε (Le donne del poema di Dante ἐν τῷ
τόμῳ Dante e il secolo; stampato a Firenze dal Cellini
nel 1865), συγγράμματος μᾶλλον ἐλαφροῦ καὶ ἐπιπολαίου.
Εὐρεῖα τούναντίον καὶ ἀσφαλῆς γνώσις οὐ μόνον τῶν γυναι-
κῶν τοῦ Δάντε, ἀλλὰ καὶ παντὸς ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν
γυναῖκα ἐκ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας τῶν πρώτων αἰώνων,
εὐρίσκεται ἀποτεθησαυρισμένη ἐν ταῖς δυοὶ πραγματεῖαις τοῦ
Isidoro del Lungo: *La donna fiorentina nei primi secoli*
del Comune e sulla idealità femminile nella letteratura fio-
rentina da Dante al Boccaccio δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ Ras-
segna Nazionale τοῦ 1887 καὶ 1888.

Εἶπον ἐν ἀρχῇ τί δὲν δύναται νὰ ἦναι ἡ παρούσα πραγ-
ματεία: τώρα θὰ εἶπω τί πρόκειται νὰ ἦναι. Δύο πράγματα
ἐπεδίωξα ἐν αὐτῇ: 1^ο, νὰ ἀποδείξω ποῖαν ἰδέαν ἔσχον περὶ
τῆς γυναικὸς οἱ δύο μέγιστοι ποιητὰ τῶν νεωτέρων χρόνων